

מכון
סמיכה
גיוס
ככל אחד
שולח
החוכה

עולם ההלכה

גיליון פ"ד | שבת קודש פ' שופטים | ב' אלול תשפ"ו

עולם התשובה

לקט שאלות ותשובות

The Shofar of Elul: Its Source, Its Reasons, and Its Halachic Details Part 2

Rabbi M.M Prescott Rosh Yeshiva Machon Smicha

Last week we began discussing the minhag of tekiyas shofar during Elul and laid out the basics. This week we'll go a bit further into some of the details.

Before proceeding, it's worth sharing a beautiful insight from the Yismach Moshe (simman 581), who brings a striking remez from the pesukim in Tehillim (perek

150). He quotes the Shibbolei HaLeKet (cited in the Beis Yosef and the Perisha, Orach Chaim 422), who brings the following from the Geonim:

From where do we know that we say Hallel on Rosh Chodesh? Dovid HaMelech hinted at this in Tehillim: "Hallelukah, hallelu Keil b'kodsho" — the word "hallelu" appears twelve times, corresponding to the twelve months of the year. This is why we double "kol haneshamah tehallel Kah" — to account for a leap year, which has thirteen months.

Accordingly: the first "hallelukah" corresponds to Nissan, "halleluhu Keil b'kodsho" corresponds to Iyar; "...birkia uzo" corresponds to Sivan, and so on. "Halleluhu b'seika shofar" corresponds to Elul — indicating Elul as the month associated with tekiyas shofar.

When Does the Blowing Begin?

Elul, technically speaking, only begins on the second day of Rosh Chodesh, since Elul always has a two-day Rosh Chodesh, the first day being the thirtieth of Av. If the sounding of the shofar is strictly an Elul function, one would expect it to begin on the second day of Rosh Chodesh. Let us delve into this further.

As mentioned in last week's article, the source for the minhag is the passage in Pirkei D'Rabi Eliezer (46), which describes how the minhag was instituted in the midbar on the day that Moshe Rabbeinu ascended Har Sinai for the last of his three forty-day periods. It was meant to serve as a reminder for Klal Yisrael not to stumble again. The Da'as Zekeinim (Devarim 10:10), cited in last week's article, makes a simple calculation: Moshe came down from the mountain on Yom Kippur, the tenth of Tishrei — placing the beginning of the forty days on the thirtieth of Av. Hence, according to the Pirkei D'Rabi Eliezer, which states that the shofar was sounded on Rosh Chodesh, it was the first day of Rosh Chodesh.

Following this reasoning, the Magen Avraham (581:2) cites a number of early poskim — including the Maharil, the Mas'as Binyomin, the Levush, and the Shelah — who all hold that the first day is when the minhag begins. The Mateh

עולם הכהונה

השליח הת' מרדכי שי' רובין שליח בישיבה

ביאור בחידוש הלוי"צ בפ"י הרע"ב בדין שמירת המקדש - א

א. מחלוקת הראשונים האם רק בלילה או ג"כ ביום

במצות ודין שמירת המקדש יש מחלוקת בין גדולי הראשונים, האם הוא רק בלילה או בין ביום בין בלילה: דעת המפרש (ע"מ תמיד) הוא דשמירת המקדש בין ביום בין בלילה, וז"ל (ד"ה עליות): "היו שומרים אותו .. כדרך שומרי עיר וכל שומרי עיר בין ביום בין בלילה לא היו ישנים וכ"ד שומרים וכ"ד מקומות נפק"ל בגמ' שצריך לבית המדקש שהיו שומרים יום ולילה". וכן ס"ל לפי הראב"ד.^[1]

אמנם כו"כ מהראשונים ס"ל דרק שומרים בלילה, וז"ל הרמב"ם (ביהב"ח פ"ח הל' ב) "שמירה זו מצותה כל הלילה", וכן ס"ל להרמב"ן^[2] וגם החינוך^[3]. וכן כתב הר"ש על משניות (ריש מידות), וכן ברע"ב נקט בריש מידות כלשון הרמב"ם "שמירה זו מצותה כל הלילה", וכ"כ הסמ"ג (עשה קסה).

ב. דברי האחרונים שתמחו על המפרש והאחרונים והמנ"ח שמבארים את דעת המפרש

והנה בתוספות יום טוב (ריש מידות ד"ה שומרים) כתב: "פ"י הר"ב כל הלילה וכ"כ הר"ר שמעיה. וכן ל' הרמב"ם בפרק בתרא מהלכות בית הבחירה. ואין נראה דברי המפרש למסכת תמיד שכתב שיהיו שומרים יום ולילה".^[4] וכן תמחו הב"ש על דעת המפרש "לא היה ולא נברא", ובמשנה למלך (ברמב"ם על אתר) ג"כ כתב דברי המפרש תמוהים בעיניו.

אולם בליקוטים מביא מ"ב ד"ש שכתב על התוי"ט הנ"ל - ליישב את דברי המפרש ועד כחידוש דהרמב"ם ס"ל כהמפרש (אבל סתם ולא פירש ביאור שיטת הרמב"ם, עיין לקמן הביאור), וז"ל: "קשיא לי אמאי אין נראה ואדברה כיון דשמירה זו אינה מפני הכבוד כמ"ש הרע"ב ברפ"ק דתמיד בהכי הוי דרך כבוד טפי שישמרו גם ביום, והרמב"ם נמי בחיבורו לא כתב אלא דשמירה זו מצותה כל הלילה ולא מיעט היום מן השמירה אלא שאינה מצוה ביום כמו בלילה".

וגם מקושיית המנחת חינוך (מצוה שפח סק"א) על הרמב"ם והחינוך יש לבאר את ההסבר לשיטת המפרש ודעמי: דמקשה המנ"ח כיון שהשמירה הוא מה"ת ונלמד מפסוקים א"כ מנין המקור לחדש לחלק במצוה זו בין לילה ליום, ובפשוטו ככל המצות שנוהגות בין ביום בין בלילה אא"כ כתב התורה בהדיא לחלק.^[5]

ואדברה, דוקא לפי דעת הרמב"ם שכתב (בהל' א') "שמירת המקדש מצות עשה, ואע"פ שאין שם פחד מאויבים ולא מלסטים, שאין שמירתו אלא כבוד לו. אינו דומה לפטרין שיש עליו שומרים לפטרין שאין עליו שומרים". הרי מלבד הנ"ל דבפסוקים לא ניתן לחלק, הרי ג"כ מצד סברא לא מסתבר כלל לחלק בין יום ולילה, אלא אדרבה משום דהוא ענין של כבוד בעינן כבוד בין ביום ובין בלילה. ומסיים המנ"ח "וכעת איני וידע טעם לדברי הראשונים דסוברים דהיא רק בלילה, ואפשר שמצאו באיזו ברייתא וצ"ע".

ועולה דהתוי"ט הנ"ל ועוד אחרונים שתמחו על המפרש לא כתב טעם וכו' על תמיהתם אלא רק כתבו סתם, ואחרי העיון יש כו"כ צדדים ללמוד כהמפרש: א' - שלא לחלק בפסוקים, ב' - וגם מצד הסברא לא מסתבר כלל לחלק בין יום ולילה.

ג. חידושו של רלו"צ בדעת ר' עובדיה מברטנורא

והנה בדעת ברע"ב נקטו כל האחרונים (תוי"ט ועוד^[6]) שס"ל דשמירה רק בלילה כמו שהביאו לעיל, וכן משמע בפשוטו דבריו דנקט בריש מידות לשון הרמב"ם "שמירה זו מצותה כל הלילה".

אמנם כ"ק הרה"ח המקובל ר' לוי יצחק זצוקללה"ה נב"מ זי"ע - אביו של כ"ק אדמו"ר (בס' תורת לוי"צ^[7]), מחדש דלדעת הרע"ב יש שמירה בין ביום ובין בלילה, ודבריו ממש מדויקים בלשון הרע"ב.

ולהבין דבריו צריך להקדים תחילה, דמס' תמיד וגם מס' מידות מתחילים באותו לשון המשנה: "בשלושה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש בבית אבטינס, ובבית הניצוץ, ובבית המוקד". ומצינו שהרע"ב בפ"י אותו משנה מדויק לשנות ולהוסיף בפ"י על מידות מפ"י בתמיד - וע"ז מדויק רלו"צ ועפ"ז מייסד חידוש בדעת הרע"ב.

במסכת תמיד פרש הרע"ב: "בשלושה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש - מפני הכבוד, וגדולה היא לבית שלא יהא בלא שומרים וכו'".

אבל מסכת מידות מפרש: "בשלושה מקומות הכהנים שומרים - לא מפני פחד לסטים וגנבים, אלא שכבוד וגדולה הוא לבית שלא יהא בלא שומרים, ושמירה זו מצותה כל הלילה וכו'".

Regarding Techeiles: A Response

Avi Cohen's letter in issue 82 answered the seven proofs that Rabbi Prescott's brought one at a time. It deserves a reply. First a disclosure: I'm pro-Techeiles, and I don't have semicha. Check every source below for yourself.

1. Kala ilan and the bedika. Nobody offered color as a standalone proof, so showing that woad is also blue answers nothing. The chemical test is the real point, and there the kushya lands on the Gemara rather than on the snail. Menachos 42b says Techeiles has no bedika (ein lah bedika) and may be bought only from a mumcheh. The b'geshem procedure on 42b-43a is alum, fenugreek water and urine, a fastness soak rather than an assay of a molecule. Indigo passes it. Murex passes it. Bava Metzia 61b already says only the Ribbono Shel Olam can tell the two apart. Serman's proposal, on John Edmonds's work, is that the ancient vat fermented with the snail meat while plant indigo reduced differently, giving different fastness from one molecule. The difficulty lands on every candidate alike.

2. Location. Shabbos 26a marks the zone sulama d'Tzor ad Chaifa. Tzor is Tyre. Cohen disqualifies the Murex because its industrial sites sit at Tyre, the Gemara's own northern boundary. As for Luz, the Ben Yehoyada on Sotah 46b explains that its air let the color take well, which makes it the best place for dyeing rather than the only one. And Luz may not be in Eretz Yisrael at all. Ephraim Ayil, writing in Hakirah, reads the braisa's proof text carefully: Shoftim 1:26 has a man leaving for the land of the Hittites and founding a second Luz there, so the Luz where Techeiles was dyed is that one, not Beis El. He identifies it with Lydia in Anatolia, a phonetic match through the Lydian *Lūḏ, and notes that Greco-Roman sources have Lydia as a major producer of purpura-dyed cloth. Megillah 6a is a bracha on Zevulun's parnassah, and nobody has ever asked a dyer for a yichus letter before buying strings.

3. The soap. The girsa in Rabbeinu Gershom on Menachos 41b stands; the question is what tzafon meant. Pliny gives the recipe at Natural History 28.51: tallow and ashes, best from beechwood ash and goat fat, in hard and liquid forms. That is wood-ash lye, harsh enough that the earliest recorded uses are for textile fiber rather than skin. Alkaline chemistry at that strength strips dyes. Modern soap is neutralized and built to be mild. Note too that fading under soap was one of the three charges the 1890s critics pressed against Radzyn, R' Hillel Moshe Meshil Gelbstein among them. Applied evenly, the criterion reaches Radzyn first. Murex-dyed wool was tested at Shenkar and came back fast, which is the Rambam's requirement in Hilchos Tzitzis 2:1.

4. Three snails. Cohen counts three snails the ancients dyed with, the trunculus, the brandaris and the haemastoma, and treats that count as proof that the siman muvhak collapses. Counting shells is not counting dyes. The brandaris yields dibromoindigo (DBI), which gives a reddish purple, so for that species the expected answer holds. The trunculus also has monobromoindigo (MBI) - yielding bluish purple - and plain indigo, both of which are negligible in every other purple-producing shellfish in any ocean, which is why chemists fingerprint archaeological purples by the MBI (Zvi Koren, in *Ancient Textile Production from an Interdisciplinary Perspective*, Springer 2022). Bromine on indigo makes purple. Strip it and indigo remains, which is what sunlight does at the leuco stage. Steaming the wool right after dyeing also yields a blue, by a different route and closer to a royal blue. Neither is a lab-only technique. Debromination never removes all the MBI and DBI, so a snail-dyed blue keeps some brominated residue and a plant-dyed blue has none. HPLC on two blue-dyed fabrics and one set of pottery shards, recovered in Eretz Yisrael from the first century BCE through the first century CE, confirmed that the ancients were able to debrominate murex dyes to blues as well.

Stronger still, from Cohen's own authorities: the Radzyner and Rav Herzog both argued that the Gemara warns about kala ilan and never once about a rival sea creature, so either any species meeting the criteria is kosher or there is only one. The Radzyner's criterion, in his introduction to Sefunei Temunei Chol: obtain the secretion of any Chilazon that dyes a color like Techeiles and holds fast, and the mitzvah is fulfilled without doubt. One cannot lean on the Radzyner and omit that.

5. Lo nicha leh. The word "immediately" is Cohen's. Shabbos 75a gives pesik reisha d'lo nicha lei and a dyer who wants the creature alive, with no window specified. Cohen answers that Pliny and Aristotle discuss storage rather than extraction, which concedes the point, since storing them alive is what a dyer does when the dye dies with the animal. And it still works: we recently had a shipment sent from Greece packed in damp cloth, several days in transit, and they arrived in good condition. Kept damp, the trunculus lives out of water for days.

6. Purpura. The Chavos Yair in Mekor Chaim 18:2 identifies the Chilazon of Techeiles as the purpur, and the Shiltei HaGiborim ch. 79 says purpura outright. The Musaf HaAruch defines purpura as the Greek and Latin for a garment of Techeiles, and the Aruch takes Tyrian for the color. Midrash HaGadol on Bamidbar 4:5 brings Rav Chiya that the purpura of kings is made from Techeiles. R' Samson Raphael Hirsch writes that Techeiles comes from the purpurschnecke. The Ramban on Shemos 28:2 says only the melech goyim wore it in his day.

Then the Ravva on Yerushalmi Berachos 1:2, on the words:

משיכיר בין תכלת לכרתן, בין פורפירין ובין פריסינין

Printed editions have פריפינין and פורפירין, the second a word that means nothing in any language. The microfilmed manuscript and the Sefer HaAsufos of the Ravva's grandson, which we worked through, both read פריסינין. Prasinos is leek green, and prasa is still leek in Greek. The pairing then locks: Techeiles against purfirin, karti against prasinan, blue wool against green. The Ravva adds a kabbalah that kartan is a dye resembling Techeiles, not a vegetable. With the Greeks having a long mesorah that purfira/purpura is murex, the Ravva is basically saying "murex is Techeiles."

7. Nignaz. Nignaz is not nistar. Set aside, restricted, made dangerous or inaccessible is nignaz. The Ramban on Tetzaveh has it still worn by the melech goyim in his time, and the old man who told R' Yosi it could not be had because of the danger was also selling that same Techeiles for a living at that moment. The Maharil, in Shu"t Maharil HaChadashos 5:2, rules one still may not use a linen beged for tzitzis, since Techeiles is obtainable and one need only find the Chilazon to restore the mitzvah. No posek argues with him in practice. Either Techeiles is locked away until Mashiach, or a person is obligated to go out and find it. It cannot be both.

The simanim

Here is something that does not help my side, and I think it is true anyway. After enough years reviewing these simanim, I feel they are a bad metric. With enough creativity, any candidate can be made to fit all five, or none of them. That holds for the Murex, the sepia, the janthina and the horseshoe crab alike. The Rishonim seem to have handled them the same way: the Rif and Rosh never bring the braisa, the Rambam (Hilchos Tzitzis 2:2) and Smag take from it selectively and drop the seventy years, and the Maharil works from the Smag's list. Nor do the sources agree with each other. Shabbos 26a puts the Chilazon in the Mediterranean, the Zohar II:48b in the Kinneret, the Rambam in the yam hamelach. That alone eliminates every candidate. What carries weight is narrower: a) Chazal's fishing zone between Tzor and Chaifa is where the crushed shell banks turned up, and b) the Ravva pairs Techeiles with the purpura.

מבין סמיכה – עולם ההלכה נגיש לכל אחד

זו"ל רלו"צ (ע' רפא): "ואגב נעיר בס"ד למה פירש זה הרע"ב שהשמירה הוא בלילה בריש מס' מדות, ולא בריש מס' תמיד הקודמת, גם נקט שם מקודם לא מפני פחד לסטים והגנבים, ולא נקט זה בריש תמיד, גם מהו הב' לשונות שנקט שם (גם במס' תמיד) בכבוד וגדולה.

הנה עפ"י משנת' לעיל בס"ד א"ש, והוא כי בריש תמיד שנקטו שם רק משמירת הכהנים בג' מקומות, ולא הזכר שם משמירת הלויים. וכהנים בחינתם הוא בקר ויום בחי' חסדים בקר דאברהם. אי"כ שמירת הכהנים הוא ביום ג"כ, (ומה ששמירתם הוא בלילה ג"כ, בי גבורה ג"כ כלולה בחסד כמו שנוקבא כלולה בדכורא, וכמו שתי' בכלל אכילה, וכמ"ש ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, הרי שיום כולל לילה ג"כ) וכפשטא דקרא והחונים לפני המשכן אהרן ובניו, שלא הזכר שם לילה, משמע ביום ג"כ וביום לא שייך כלל פחד לסטים וגנבים, לכן לא אמר שם לא מפני פחד לסטים וגנבים, כי ביום אין לסטים וגנבים

משא"כ בריש מדות, שבעיקר מיירי שם משמירת הלויים בחי' גבורות. ומה שנקטו שם שמירת הכהנים ג"כ הוא רק ע"ד בחי' מקרא קדש בלבד כנ"ל. וגבורות לויים הוא בחי' מדת לילה חשך דיצחק (ועייין בזה"ק פ' תולדות דקמ"א סוע"ב ודקמ"ב רע"א ע"ש) הנה שמירת הלויים היתה בלילה, (ואגב הלויים, גם הכהנים שומרים בלילה ע"ד מקרא קדש) כפי בחינתם הם, לכן שם נקט הרע"ב ושמירה זו מצותה כל הלילה, והיינו מה שדקדק לומר ושמירה זו, זו דוקא, שלכאורה הול"ל והשמירה מצותה כו', והיינו זו דוקא האמורה כאן בריש מדות, ולא האמורה בריש תמיד.

ובלילה שייך לסטים וגנבים, (לסטים הוא היניקה מהמקום המגולה, וגנבים מהמקום המכוסה, כמ"ש בע"ח סוף שער האונאה ע"ש) לכן כאן צריך לומר לא מפני פחד לסטים וגנבים...^[8] עכלה"ק.

ובקיצור יש ג' שינויים בין פי' הרע"ב במידות לתמיד: א' - דרק במידות מוסיף לשלול "לא מפני פחד לסטים וגנבים", ולא שולל בתמיד. ב' - רק במידות מדייק לומר שהוא בלילה משא"כ בתמיד. ג' - מדייק לומר "ושמירה זו מצותה כל הלילה", שלכאורה הול"ל "השמירה מצותה כו', אלא דקאי דוקא על שמירה זו והלויים ולא דהכהנים לחוד. ומייסד ביאורו ע"פ החילוק בין תמיד דרק עוסק בשמירת הכהנים משא"כ במידות.

ועולה מדבריו דלדעת הרע"ב היה שמירה בין ביום ובין בלילה, והכהנים ביום (בחי' חסדים) ולויים בלילה (בחי' גבורות). ולפי חידושו דרלו"צ בדעת הרע"ב ליתא מעיקרא קושיית המנחת חינוך הן מפסוקים והן מסברא כמו שתמה המנ"ח על הרמב"ם. אלא דרק ביאר ע"ד סוד הטעם דכהנים ביום משום בחי' חסדים, ולויים בלילה משום בחי' גבורות. אבל אינו מבאר ע"פ גנלה. ואולי זה א' מהדברים בגנלה שמובנים רק ע"פ סוד (עייין לקמן).

ד. חידושו של כ"ק אדמו"ר בדעת הרמב"ם

אכן בדעת הרמב"ם נקטו כל האחרונים (תו"ט הנ"ל ונושאי כלי הרמב"ם ועוד) בפשטות שס"ל דשמירה רק בלילה כמו שהביאו לעיל, וכן משמע מפשטות דבריו דנקט הלשון "שמירה זו מצותה כל הלילה".

אולם כ"ק אדמו"ר (בלקו"ש חי"ג קרח ב', ע' 56 ואילך^[9]) מחדש דלשיטת הרמב"ם (ע"ד שחידש אביו הלוי"צ ברע"ב כנ"ל) באמת יש מצות שמירה בין ביום ובים בלילה, ודבריו ממש מדוייקים בדברי הרמב"ם.

ומוכיו רבינו מכו"כ קושיות ברמב"ם בסדר ההלכות א' וב' ריש פ"ח, וכן מסתירה למ"ש בס' היד הנ"ל דרק בלילה, ממ"ש בסהמ"צ (מ"ע כב) "שצונו לשמור המקדש וללכת סביבו תמיד" ו"עיי"ש בכו"כ קושיות בדברי הרמב"ם), דלשיטת הרמב"ם באמת יש מצות שמירה בין ביום ובים בלילה.

והנה כ"ק רבינו מבאר בהגדרת המצוה שענין השמירה הוא ענין (לא רק דבר או עבודה הנעשה בשביל הבית, אלא הוא ענין) בבית עצמה, דענין השמירה של כבוד ענינה שלא יסיחו דעתם מהמקדש (ע"ד הרא"ש בתחילת מס' תמיד) וחוה ענין בבית עצמו שלא יסיחו דעתם ממנו, וביום (שלא היה שמירה) היה נעשה שלילת היסח הדעת ע"י עבודת התמיד דבהה היה היפך היסח הדעת של המקדש ובלילה שאין שם עבודות נצטוו לשמרו כדי לא להסיח דעת ממנו (עיי"ש בפנים השיחה והערות בשו"ג בארוכה לשלימות הענין).

וע"פ ביאור של כ"ק רבינו ברמב"ם, יש לבאר מה שהבאנו לעיל מהליקוטים שמביא מ"ב"ד שכתב ליישב את דברי המפרש ועד כחידש דהרמב"ם ס"ל כהמפרש, וז"ל: "קשיא לי אמאי אין נראין ואדברא כיוון דשמירה זו אינה מפני הכבוד כמ"ש הרע"ב ברפ"ק דתמיד בהכי הוי דרך כבוד טפי שישמרו גם ביום, והרמב"ם נמי בחיבורו לא כתב אלא דשמירה זו מצותה כל הלילה ולא מיעט היום מן השמירה אלא שאינה מצוה ביום כמו בלילה", אבל סתם ולא פירש ביאור שיטת הרמב"ם.

אלא דעפ"ז דלשיטת הרמב"ם יש שמירה בין ביום ובין בלילה - רק דבלילה יש שמירה מיוחדת דהרי בום יש כבר אי היסח הדעת ע"י העבודה, וזהו כוונתו באמרו "והרמב"ם נמי בחיבורו לא כתב אלא דשמירה זו מצותה כל הלילה ולא מיעט היום מן השמירה אלא שאינה מצוה ביום כמו בלילה".

וגי"כ לפי שיחת כ"ק רבינו בדעת הרמב"ם יש לומר הדיוק של הגרלו"צ ג"כ בלשון הרמב"ם - "ושמירה זו מצותה כל הלילה", שלכאורה הול"ל "השמירה מצותה כו', אלא דקאי דוקא על שמירה זו דלילה ולא דהיום.

- [1] שם: "אבל קמן בגמ' זבחים מוכח דיש מקומות שהיו שומרים בין ביום ובין בלילה". [ויש עוד שיטה בפי' הראב"ד שהיה שמירה ביום ובלילה בכמה מקומות, עיי"ש.]
- [2] (במדבר א', גנ) ושמרו הלויים את משמרת המשכן העדות שישמרו אותו בלילה וילכו סביב המשכן".
- [3] במצוה שפח כתב "שנצטוו הכהנים והלויים לשמור המקדש וללכת סביבו בכל לילה ולילה".
- [4] ובהג' וחי' הרש"ש (על ריש תמיד) ג"כ משיג על המפרש מצד אחר "ולי קשה עליו דהרי ג' מקומות דכהנים ילפינן מקרא דאהרן וכו' וא"כ היאך אפשר שיהיו שומרים ביום הלא היו צריכים לעבוד עבודה חולתם לא היו כהנים".
- [5] וכן בתפארת ישראל (ריש תמיד) כתב שמקרא משמע כהמפרש, שלא נזכר שם לילה.
- [6] ראה אנצ. תלמודית כרך ג' ע' רזל הערה 414
- [7] שאלי' מציין כ"ק אדמו"ר בלקו"ש המובא לקמן - חי"ג ע' 57 הערה 14. שמאריך מאוד בביאור המשנה במידות בשמירת המדרש ע"פ רוב ע"ד הסוד (ונראה שכתב זה בגולה וכו').
- [8] זו"ל המשך דבריו: "וומ"ש הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים כו' מפחד בלילות, שמטתו שלשלמה היא בחי' מל' ע"ב בהמ"ק, אין הפירוש מפחד לסטים וגנבים, רק הפירוש הוא שהגבורות משכנים מבחי' פחד בלילות, ועייין במה"ק פ' אחרי ד"ס, וד"ל".
- [9] וכן נדפס בס' חידושים וביאורים להל' בית הבחירה לרמב"ם סימן י"ז, וגו"כ בס' חידושים וביאורים לש"ס ח"א ס"י לט.

Moshe, also cited by the Magen Avraham, elaborates further: even according to the Tur's other reason for the minhag – to arouse people to teshuva – the thirtieth of Av remains the most appropriate day to begin. Chazal describe the forty-day period preceding Yom Kippur as yemei ratzon. It began with Moshe's ascending Har Sinai to intercede on behalf of Klal Yisrael after the cheit ha'eigel, regarding which Chazal say that this final forty-day period was without Hashem's anger. This hanhaga of rachamim has been built into the calendar for eternity.

What, then, is the rationale for the other view — that the minhag begins on the second day of Rosh Chodesh? The Mateh Moshe points to another remez indicating that the blowing begins on the second day: “Tik’u ba’chodesh shofar” (Tehillim 81:4) alludes to the practice of blowing the shofar for the duration of a full chodesh — thirty days. Factoring in the two days of Rosh Hashanah, this brings the starting point back to the first of Elul.

As for *halachah l'ma'aseh*, no universal minhag has emerged, and the practice remains dependent on region and *mesorah*. The Magen Avraham (ibid.) instructs one to follow the existing minhag of starting on the second day, implying that this was indeed the practice in his own region. The Kitzur Shulchan Aruch (128:2) follows suit and rules accordingly. Rav Moshe Feinstein likewise rules this way — not, of course, to alter any existing minhag, but that where a kehillah is newly formed with no established minhag, they should begin on the second day.

On the other hand, the Alter Rebbe (in Hashlamos to Shulchan Aruch HaRav *simman* 581 brought by Divrei Nechemiah) writes: “In a new place where there is not yet an established custom, one should establish to begin on the first day of Rosh Chodesh.” In practice, the Chabad minhag is to begin on the first day of Rosh Chodesh Elul, but out of *safeik*, the *kavanah* on that day is that the blowing should be *l'hislameid* – for practice purposes.

Takanas Tzibbur or Yachid?

We turn now to another *she'eilah*, addressing the *cheftza* of the *takanah*. Although it is not a *chiyuv gamur* it is nonetheless a minhag to be adhered to. The question then is: upon whom does the *takanah* fall — upon the *tzibbur*, or every *yachid*? The *nafka minah*: if one davened *b'yechidus*, should he make a point of stopping at a later minyan to hear the shofar, or at the very least blow for himself at home?

The Tzitz Eliezer (12:48) wrote a teshuvah addressed to Rav Tzvi Pesach Frank on this very subject. He responds there to Rav Frank who understood that the *takanah* is on each *yachid*. He brings an interesting *ra'ayah* from the Magen Avraham (581:14), who writes that a *yachid* is permitted to blow shofar in his home on erev Rosh Hashanah for practice — even though, regarding the *tekiyos* in shul, we specifically refrain from blowing on erev Rosh Hashanah in order to distinguish the Elul *tekiyos* from the tekiyos of Rosh Hashana. Rav Frank asks: if the *takanah* is only for the *tzibbur*, what would be the Magen Avraham's *chiddush* in permitting a *yachid* to blow at home? Obviously a he may blow — for if the entire *takanah* existed only in shul, there would be no *cheftza* of *tekiyas* shofar at home at all.

As for the reasoning behind the takanah being on each *yachid*, the teshuvah does not spell it out explicitly. Some suggest that the *takanah* is modeled after the *tekiyos* of Rosh Hashanah, which are obviously a *chiyuv* on every *yachid*, following the principle of *kol d'takun Rabbanan k'ein d'Oraysa takun* (see Rivevos Efrayim cited below).

The Tzitz Eliezer, however, disagrees, and holds that there is no requirement upon a yachid to hear the tekiyos. He writes that he never saw, even among *medakdakim*, that they were *makpid* about this.

He supports his position from the two *ta'amim* for the *takanah* given by the Tur. First, the *zecher* to the shofar of the *midbar* was specifically a *tzibbur*-oriented function, as described in the Pirkei D'Rabi Eliezer: the shofar was sounded in the *machaneh* for the general public to hear. Likewise, according to the second reason — to arouse one to teshuvah — there is good reason to say that this *hisorerus* takes hold more powerfully within a *tzibbur* than through a private *tekiyah*. Also, the *passuk* cited by the Tur for this reason is “*im yitaka shofar ba'ir*” (Amos 3:6) — specifically “*ba'ir*,” referring to a *tzibbur*.

The Rivevos Efrayim (1:394) devotes considerable attention to this question, and evidently found it of great interest. He posed it to a number of gedolei Torah — including Rav Moshe Feinstein (his own rebbit), Rav Chaim Kanievsky, and Rav Yaakov Yitzchok Ruderman — all of whom held that the *takanah* applies to the *tzibbur* and not to the *yachid*. Rav Elyashiv (Halichos V'hanhagos pg. 3) is quoted as ruling the same way.

Importantly, however, the Rebbe's own view aligned more closely with Rav Tzvi Pesach Frank's understanding. On occasions when the Rebbe davened *b'yechidus*, he would still blow the *tekiyos* after his tefillah. The *sevara*, seemingly, is that since the purpose is to arouse one's heart to teshuvah, it is fitting equally for *yechidim* and a *tzibbur*.

Still, to briefly respond to the Simanim Avi Cohen brought up:

Gufo domeh l'yam. Everyone reads this as color. But look at the phrase in Tanach. 11:9 ישעיהו has “כְּמַיִם לַיָּם מְכַסִּים” and 2:14 חבקוק reads, “כְּמַיִם יִכְסּוּ עַל-יָם”. If yam were the water, the pasuk would be saying water covers water. The yam being covered is the sea bed, so a creature domeh l'yam can look like the bottom. The living trunculus underwater looks greenish and hard to pick out. The Sefer Yetzirah commentary attributed to the Raavad reads it so, and the Chacham Tzvi (teshuva 56) adds that domeh means resemblance only.

Briyaso domeh l'dag. The Rambam's own taxonomy in Maachalos Assuros 2:12 leaves sea snails among fish, his sea animals being limbed creatures and his sh'ratzim worms and leeches. In plain English these are shellfish, which is still fish, and the Oxford dictionary notes that outside that compound the word stopped covering invertebrates. The narrow sense is the newcomer.

Oleh achas l'shivim shana. An idiom. Makkos 7a has R' Elazar ben Azaryah calling a Sanhedrin that executes once in seventy years murderous, and nobody thinks he was quoting a statistic. The number is not even fixed: Maseches Tzitzis 1:10 has seven, with Tosefta Menachos 9:16 a third witness. A siman that moves by a factor of ten between parallel texts is not a measurement. Rav Herzog, who cited the seven-year version, wrote that science knows of no such appearance by anything in the sea, and the Radzyner explains the Rambam's omission of it as deliberate, nothing turning on it l'dina. And on the Chilazon coming up the mountains every seventy years, the Yad Ramah on Sanhedrin 91a disagrees with Rashi's identification outright, holding that the mountain chilazon there is a different land-snail species and not the chilazon of techeiles. That leaves a machlokes at most.

Ub'damo tzovin. Tosafof in Shabbos 75a, in Rabbeinu Tam's name, holds the dam fit for dyeing is *milkad pakid*, stored apart rather than joined to the body, which is why crushing for it carries no chiyuv of netilas neshama; Tosafof Kesubos 5b has it pooled in a sac and drawn without killing. A hypobranchial gland, described by a Rishon who likely never saw one. The Ritva, Ramban, Ra'ah, Meiri and Chidushei HaRan hold the other way, *chiburei michaber*, and Cohen may lean there, but a cuttlefish keeps its ink in a sac too. That reading disqualifies the sepia in the same words.

Damo shachor k'dyo. Cohen closes with this, and it is the one that cuts hardest against him. Rav Herzog, in an appendix to his doctorate on Shmuel ben Chofni's chapters on tzitzis, notes with the Radzyner that the phrase has no Talmudic or Midrashic source. He raises Lewysohn's reading, that the Rambam identified the Chilazon as the sepia officinalis and was simply mistaken about its blood, since a cuttlefish's blood is white and only the sac in its abdomen holds anything black, so that the Rambam's view can be dropped. Herzog would not have it, answering that Lewysohn must have forgotten he was dealing with one of the deepest and most careful thinkers who ever lived. He proposes instead that the Rambam combined Chazal with Aristotle, who writes in History of Animals book five that there are many kinds of purpurae, most of them containing a black pigment, while in others it is red and of small quantity. As for *k'dyo*, Herzog suggests the Greek *melan* means both black and ink, and that the Arabic the Rambam read rendered it so. I present this as a conjecture. But the description Cohen treats as fatal may have entered our sources as a description of the purpurae, which is this family of murex snails.

Lefikach damav yekarim. Damav (its blood), not the snail itself. The dye is recorded as expensive by both the Jews and Romans. Diocletian's Edict of 301 CE caps the top grade at 150,000 denarii the pound, some three pounds of gold, and in the first century a pound of double-dyed purple wool ran about a thousand denarii, over four years of a soldier's pay. None of it came from scarcity of the animal. The discards outside Sidon built a mountain some forty meters high. The cost was in the yield, thousands of snails to the gram, plus fermentation and a stench that pushed the dyeworks outside the city walls. This also answers the Radvaz that Cohen invokes in his third point, that the nations had no use for the Chilazon since plant substitutes served them. They paid above the price of gold for it.

The same commodity, bought for different reasons: the Romans for rank, the Jews for a mitzvah d'oraysa. The price is itself evidence, as a dye is expensive only when there's demand. Had the Chilazon interested nobody outside Jewish dyers, damav yekarim wouldn't have applied.

The history

Cohen's strongest section is the timeline, but it works only if purple dyeing and blue dyeing are one craft. The vat is purple through storage and fermentation, turning blue at the dyeing stage and only with sunlight at the right moment or steam immediately after.

Cohen writes that Rav Herzog dismissed the Murex out of hand against the braisa. Herzog actually named it the most likely candidate and held back because the color kept coming out purple, and Paul Friedländer, who identified the molecule as DBI, told him that a pure blue from the snails he knew was impossible. Otto Elsner, a secular textile chemist at Shenkar, noticed his vats running purple on overcast days and strong blue on sunny ones, and traced it to photodebromination: UV rays converting the DBI to indigo. It was soon found that trace amounts of MBI and DBI still existed, differentiating murex dye from plant indigo on a molecular level. He and Ehud Spanier of Haifa University published the findings in the mid-1980s. The answer to Herzog's one objection came from a laboratory years later.

Now the chronology. Natronai Gaon lived in Sura in the ninth century, and the Raavad on Hilchos Tzitzis 1:7 writes that he arranged the winding order properly, laying it out in full, with the chulyos, the kerichos, and where the Techeiles begins and ends. Working instructions for tying with Techeiles, in the 800s, after the Midrash Tanchuma on which the nignaz argument rests. The Radzyner's formulation: the Geonim did not write out halachos applying to nobody, and Rav Natronai and Rav Shmuel bar Chofni both wrote about tzitzis with Techeiles.

The Radzyner goes later. In Sefunei Temunei Chol 2:7 he notes the black-blood phrase has no source in Shas and concludes that the Rambam searched by Chazal's simanim, found the creature, wore Techeiles, and added that detail so a later searcher would not discard a candidate whose fluid came out wrong, contrasting Rashi, who by his lashon in Chullin 89a never saw it. His inference, not mine, and it puts potential availability in the twelfth century. We then have the Ramban in the 1200s. Production ran under the Byzantine imperial monopoly, an empire dated 330 to 1453, the recipe going down with the city. The 1453 end date traces to Brunello's history of dyeing and Ayil, who is sympathetic to it, notes he could not substantiate it beyond that, so take it as plausible rather than proven. The decline in any case begins with the sack of 1204, which is much closer to the Ramban's account, crossing the 800 year gap Cohen proposed.

So the argument fails at both ends of its own chronology: Techeiles nignaz, and then eight hundred years of Murex production carrying on with nobody noticing. The dyeing continued. Jewish authorities across those centuries knew the color still existed. What was lost was access, for Jews and commoners alike, to these dyes and to the blue among them.

Mesorah and the siman

One word on Rav Asher Weiss (Minchas Asher 2:3), who holds a siman must be intrinsic to the object rather than an outside conjecture. The intrinsic simanim are the color, the fastness, the live extraction and the chemistry tying it to kala ilan, all properties of the animal. This *shtims*; nobody claims broken shells are the siman. And were mesorah required before any identification could be acted on, the Rambam recording simanim in Hilchos Tzitzis 2:2 served no purpose. Simanim exist for somebody who does not already know the answer.

For further study, see bluefringes.com for up to date information on this sugya.

Rafi Hecht